

TRANSCRIPTIE INTERVIEW MET GIJS BERGMAN, 14 JANUARI 2019

Inhoudsopgave

Pag. 2 Woonsituatie

Pag. 2 Oorlog

Pag. 3 Grossierderij in levensmiddelen, granen en peulvruchten

Pag. 4 Kennismaking vrouw en geloof

Pag. 4 Opleiding

Pag. 5 Eigen bedrijf in proefdiervoeders

Pag. 7 Transport via bodes op de Kaasmarkt

Pag. 8 Bedrijf gestopt

Pag. 9 Vliegtuig spotten

Pag. 10 Gereformeerd geloof en jeugdhuis van de kerk op Breestraat

Pag. 11 Jeugd Leiderdorp en oorlog o.a. vliegtuigcrash, Wehrmacht, bombardementen, verduistering, vervoer V1's

Pag. 12 Bedrijven Korte Mare e.o.

Pag. 12 Vervuiling Langegracht en stankoverlast fabrieken

Pag. 14 Winkels Korte Mare e.o.

Pag. 15 Veemarkt

I-1: Het is vandaag 14 januari en we zijn in gesprek met Gijs Bergman. U bent geboren op 27 oktober 1937 in Leiderdorp en nu dus 81 jaar. We gaan een beetje chronologisch door uw leven en proberen daarin een paar aspecten uit te diepen. Kunt u iets vertellen over de gezinssituatie waar u uitkomt?

G: Het gezin van mij vroeger?

I-1: Van uw vader en uw moeder [Dammus Bergman en Johanna Augusta Strickling, overl. 6-1-1990 resp. 15-10-1967].

G: Wij woonden op de Mare vroeger. We hadden een winkel.

I-1: U bent geboren in Leiderdorp?

G: Ik ben geboren in Leiderdorp.

I-1: Daar begon het.

G: Toen ben ik met mijn dertiende naar Leiden verhuisd. Toen zijn we op de [Korte] Mare [26] gaan wonen.

I-1: Toen was het gezin al compleet, neem ik aan?

G: Toen was het gezin al compleet, ja. Ik heb nog een broer en een zus.[na Gijsbertus kwamen Hillegonda Aleida en Pietro]

I-1: U bent in Leiderdorp geboren. Daar heeft u tot uw hoeveelste jaar gewoond?

G: Tot mijn dertiende. Bijna dertien.

I-1: En daar heeft u nog een stukje oorlog meegemaakt?

G: Ja ja.

I-1: Want kunt u zich daar nog iets van herinneren?

G: Jazeker wel, nou en of, want ik kan de intocht van de Canadezen me nog goed herinneren. Dat heeft wel een paar dagen geduurd. Die kwamen allemaal vanaf Utrecht over de Hoge Rijndijk naar Leiden toe. En verder naar de kustgemeenten. En dat heb ik meerdere malen gezien met mijn vader.

I-1: En ook nog iets van de oorlog? De laatste jaren?

G: De hongerwinter heb ik goed meegemaakt. Inderdaad.

I-1: Dat speelde in Leiderdorp?

G: Dat speelde in Leiderdorp, ja. Ik kan me herinneren dat mijn vader... Hij was goed bevriend met dokter [G.A.] De Bruyne in Leiderdorp. Dat hij nog wel eens voor eten kon zorgen, omdat wij een grossierderij in levensmiddelen hadden.

I-1: Toen al?

G: Ja, toen werkte hij er al. Dat was nog niet de eigen zaak van mijn vader.

I-1: Waar werkte hij dan? Was dat in Leiderdorp?

G: Nee, dat was op de Mare. Bij De la Bij. Hij heeft die zaak later overgenomen van De la Bij. In 1950. Toen zijn we ook verhuisd van Leiderdorp naar de Mare. Maar ik kan me ook herinneren dat ik bijvoorbeeld dokter De Bruyne, die was goed bevriend en die had dan weer mensen waarvan we dan weer een half varken konden krijgen. En dat ruilde mijn vader dan weer met bruine bonen of zoiets. Of hoofdzakelijk peulvruchten. Ik kan me ook nog herinneren dat dokter De Bruyne een keer had gezorgd dat we hout hadden voor de kachel. Want er was geen gas of brandstoffen of zo. Die waren niet meer te koop. En toen hebben we nog een keer een bakkerswagen kunnen lenen bij een bakker en toen heb ik met mijn vader bij het klooster [De Goede Herder aan de Hoge Rijndijk] in Zoeterwoude houtblokken gehaald. Dat weet ik nog wel heel goed. Dat kan ik me nog goed herinneren.

I-1: Was dat voor uw eigen gezin of?

G: Ja, dat was voor het eigen gezin, ja.

I-1: Want u had ook toegang tot levensmiddelen, toch?

G: Ja, maar dat gebruikte hij dan af en toe om iets te ruilen. Zodoende hadden we dan voor het eigen gezin weer houtblokken voor ons kacheltje. We hadden vroeger zo'n houtkacheltje in de oorlog.

I-1: Merkte u ook bij burens of vrienden iets van de crisis?

G: Nee, niet zo. Dat viel nogal mee. Wij hebben in de oorlog geen honger geleden, moet ik eerlijk zeggen.

I-1: En uw vader werkte al in Leiden en op een gegeven moment bent u naar Leiden vertrokken?

G: Ja, toen zijn we in 1950 naar Leiden verhuisd, naar de Mare.

I-1: Toen heeft uw vader het bedrijf overgenomen?

G: Ja, toen heeft hij het bedrijf overgenomen.

I-1: Toen bent u er ook gaan wonen?

G: Ja, boven de winkel, op Korte Mare 26.

I-1: Heeft uw moeder er ook nog gewerkt?

G: Nee, mijn moeder heeft nooit gewerkt. Ja, toen ze nog niet getrouwd was, heeft ze gewerkt. Mijn moeder was ambtenaar. Die werkte bij de Indische pensioenfondsen in Den Haag.

I-1: En die woonde ook in de buurt van Leiderdorp?

G: Voordat ze getrouwd was? In Leidschendam. En daarvoor in Voorburg. En in Scheveningen heeft ze ook nog gewoond.

I-2: En hoe hebben ze elkaar leren kennen?

G: Mijn ouders hebben elkaar leren kennen op vakantie in Zwitserland.

I-1: Dat was wel bijzonder?

G: Dat was wel bijzonder in die tijd. Ja ja, toen maakten ze nog niet zulke grote reizen.

[lachen en stilte]

I-1: Even kijken. Dus tijdens de oorlog woonde u in Leiderdorp. Na de bevrijding bent u naar Leiden verhuisd?

G: Ja, in 1950.

I-1: Wat was uw opleiding en waar ging u naar school?

G: In Leiderdorp heb ik op de School met den Bijbel gezeten. In de Hoofdstraat.

I-1: Uw gezin was...

G: Gereformeerd.

I-2: Was uw gezin belijdend?

G: Ja, belijdend; anders was je niet gereformeerd.

I-1: Maar misschien niet streng? Een lichte versie?

G: [lach] Nou nee. Ik heb zelf ook nog belijdenis gedaan, hier in Leiden.

I-1: Maar wat was uw opleiding en waar ging u naar school?

G: Nou, dan de lagere school. Toen heb ik nog een paar jaar in Leiden op de Mulo gezeten. En daar ben ik van af gegaan en toen ben ik mijn middenstandsdiploma gaan halen bij de MEAB. Misschien zegt u dat nog wat, bij [M.] Van der Horst op de Herengracht [158]. De Meab was een bekend instituut. Daar heb ik dan mijn middenstandsdiploma gehaald. Later heb ik nog een diploma gehaald, een detaillistendiploma, en een diploma verkoopkunde. Een soort vertegenwoordigersdiploma. Dat is mijn opleiding.

I-1: Had u al werk daarbij, want uw vader had een eigen bedrijf?

G: Mijn vader zei dat ik eerst ergens anders moest gaan werken voordat je bij ons komt. Toen heb ik gewerkt op kantoor bij Houthoff. Een groothandel in koffie en thee en tabaksartikelen. Sigaren en sigaretten op de Herengracht 94 in Leiden.

I-1: En wat deed u daar?

G: Ik zat op kantoor. In het magazijn werden facturen gemaakt en die kwamen naar kantoor en die moest ik overboeken op een soort grootboekstelsel. Dat was toen een modern. Dat noemden ze vroeger dubbele boekhouding. En dan moest ik al die facturen met de nummers en de namen erbij op een groot vel schrijven en daar zat ook weer carbon tussen. Dat was mijn werk. Dus ik heb nog eelt aan mijn vinger van die pen. Dat heb ik twee jaar gedaan.

I-2: Wel een verstandige vader hè?

G: Ja, wat dat betreft.. Je moest eerst ergens anders een poosje werken voordat je bij ons komt.

I-1: Hij was ook een strenge vader?

G: In sommige dingen wel, maar ook weer niet altijd. Dat viel wel mee. Hij kon ook wel streng wezen natuurlijk.

I-1: En uw broer en zuster? Had het werk invloed op het gezin?

G: Nou nee.

I-1: Jullie moesten niet meehelpen?

G: Dat moesten we wel een beetje, maar dat ging wel op vrijwillige basis. Dat ging eigenlijk vanzelf.

I-1: Had iemand talent om het bedrijf in te gaan? U was de oudste?

G: Ja, ik was de oudste. Mijn broer en ik hebben dat later gesplitst. Wij hadden ook watersportartikelen erbij. Mijn broer is daarin verder gegaan. Het bedrijf is in 1969 overgegaan naar ons. En toen ben ik met dierenvoerders verder gegaan. En ik leverde voornamelijk proefdiervoeders aan ziekenhuizen.

I-1: Uw vader is daarmee begonnen? Hoe is die handel ontstaan? Wat voor klanten hadden jullie? Hoe werfden jullie klanten?

G: Een dokter kwam bij ons diervoeders halen voor zijn proefdieren, voor zijn muizen en zijn ratten. En zo is dat ontstaan.

I-1: Was dat een huisarts of was dat iemand van het ziekenhuis?

G: Nee, het was een professor. Hij leeft nog. Professor [Dirk Willem] Van Bakkum heette die. Als ik het goed heb dan leeft die nog.

I-1: En jullie zagen daar handel in?

G: Ja, toen hebben we dat voer laten maken bij een fabriek in Oost-Knollendam. Want wij hadden zelf geen fabriek natuurlijk. Die maakte dat voor ons en wij verkochten dat dan weer.

I-1: En het bedrijf groeide dan weer?

G: Ja, dat groeide. We hadden een grote klant aan TNO in Rijswijk. Daar gingen we iedere week naartoe.

I-1: Was dat uw werk of was dat was nog uw vaders deel?

G: Ja. Na 1970 heb ik dat overgenomen. Die hele handel.

I-1: Dus toen stond het bedrijf al een beetje? Was het een groot bedrijf? Hoeveel werknemers?

G: Twee. In eerste instantie twee werknemers.

I-1: Was dat in de winkel?

G: Een winkel. En we hadden een pakhuis op de Rijnsburgersingel [nr. 76]. Naast Van Gend & Loos. Daar hadden we ook een mengmachine staan. We maakten zelf kippenvoer en duivenvoer. Dat mengden we in dat pakhuis. We hadden een mengmachine en een schoonmachine. En de vrachtwagen stond daar ook. Die garage is er nog steeds op de Rijnsburgersingel. Zo is dat gegaan. Later werd dat voer gemaakt in een fabriek in Oost-Knollendam.

I-1: In uw opdracht?

G: Ja. En later werd dat in vrachtwagens naar ons toe gebracht. Ik ging zelf ook wel eens iets halen met ons eigen wagen. Een ritje naar Oost-Knollendam.

I-1: Was dat met een bedrijfswagen?

G: Ja, vrachtwagentje. Ik heb nog balen gesjouwd van 80 kg.

I-1: Hoe zat die wereld van diervoer in elkaar? U leverde aan vivisectie-afdelingen?

G: Ja. Wij leverden hoofdzakelijk voor vivisectiedieren.

I-1: Om wat voor dieren ging het dan?

G: Oh, ratten, muizen; dat was de hoofdzaak natuurlijk. In Leiden waren er ook apen, cavia's. Varkens.

I-1: Kunt u in aantallen of geldbedragen aangeven hoe groot die handel was?

G: Nou nee. Ik had wel een klant, TNO in Rijswijk. Daar bracht ik voor 3,5 ton per week naar toe. Aan rattenvoer en voer voor apen. Ratten, muizen en apen. Dat was de grootste klant.

I-1: En in die tijd was er geen sprake van verzet of andere gedachten over...

G: Toen niet nee. Dat is pas later gekomen.

I-2: Hebt u dat nog meegemaakt. Dat verzet?

G: Nee, dat heb ik persoonlijk niet meer meegemaakt.

I-1: En die handel is toen ook weer in elkaar gezakt?

G: Ja, ik vertegenwoordigde een merk. En dat was het merk Home Farms. En dat is later door concurrentie uit Engeland door een bedrijf overgenomen. En toen ben ik heel veel klanten kwijtgeraakt.

I-1: U was dan te klein?

G: Ja. Die ziekenhuizen zijn toen allemaal overgegaan naar dat merk. Grotendeels; niet allemaal. In 2005 heb ik mijn laatste klant gehad. In Rotterdam. De Erasmus Universiteit.

I-2: En wat was er nu speciaal aan proefdiervoedsel?

G: Dat was speciaal samengesteld.

I-1: Dus niet het dier bepaalde wat ze aten, maar de proeven?

G: Nou nee, je moet natuurlijk wel het juiste voer geven aan een dier. Konijnen moeten weer ander voer hebben als ratten en muizen. En apen hadden ook weer ander voer.

I-1: U leverde niet aan dierentuinen?

G: Nee, we hadden een grossierderij in levensmiddelen, granen en peulvruchten. Hoofdzakelijk. En we leverden ook weer aan kruideniers, die ook weer duivenvoer en kippenvoer verkochten.

I-1: Ook aan particulieren?

G: Ja, particulieren ook. We hadden klanten in de hele omgeving van Leiden. Maar al die kruideniers zijn op een gegeven moment ook weer weggegaan. Dat kwam door de concurrentie van de supermarkten. Dus wat dat betreft is het allemaal veranderd.

I-1: Maar vervoerde u alles zelf of maakte u ook gebruik van andere bedrijven, zoals bodes?

G: Ja, van bodes maakten we ook gebruik. Dus als bijvoorbeeld een kruidenier in Roelofarendsveen bijvoorbeeld 25 kg spliterwten nodig had, dan brachten wij dat naar de Kaasmarkt. En daar stond een bode en die bracht het naar Roelofarendsveen.

I-2: En wie is die bode?

G: Dat is Jan Dobbe.

I-1: Kent u nog meer namen? Was er veel bedrijvigheid op de Kaasmarkt?

G: Oh ja. Daar stonden misschien wel dertig bodes.

I-1: En wat stel ik me daarbij voor? Een particulier die een vrachtwagen had?

G: Ja, dat waren allemaal particulieren. Die stonden te wachten op handel. 's Morgens kwamen ze uit de diverse dorpen naar Leiden. Want die hadden ook weer dingen die moesten worden bezorgd. En die gingen dat 's morgens allemaal uitventen. En daarna gingen ze op de Kaasmarkt staan om bijvoorbeeld 12.00 of 13.00 uur en dan kwamen bedrijven die iets moesten verzenden naar een bepaald dorp, die kwamen daar naartoe en dan werd dat ingeladen.

I-1: En hoe ging dat dan?

G: Dan gingen daar met een vrachtwagen of auto naartoe en dan gingen de handel overladen. Anders moest je voor elk zakje voer naar elk dorp. Dat is te kostbaar. Daar zit te veel tijd in.

I-1: En wat waren bijvoorbeeld de kosten daarvoor?

G: Nou, die prijzen weet ik niet meer precies.

I-2: Maar werd er meteen afgerekend?

G: Ja. Die bodes ontvingen vaak ook het geld. Dat ging niet per giro of zo. Soms wel, maar veel ging handje contantje. Die bode die bracht dat en de volgende dag rekende hij dat weer af.

I-1: En Jan Dobbe was dan een naam. Maar zijn er ook nog andere namen?

G: Oh ja. We hadden bode Van Seggelen, die ging naar Warmond. Bode Nagel ging naar Katwijk. Van Schie reed naar Katwijk. Bode Binnendijk reed naar Rijnsburg. Bode Kennedy reed naar Wassenaar. Bode Berk reed naar Zoeterwoude. Bode Bulk die ging naar Noordwijk. Er waren er veel meer, bijvoorbeeld naar Woerden maar daar ben ik de naam van kwijt. Bode Bos geloof ik.

I-2 : Ik vind dat u er nog een hoop weet!

I-1: Was er veel concurrentie? Onderlinge strijd?

G: Tussen de grossiers?

I-1: Was er genoeg handel?

G: Tussen de bodes was er geen concurrentie. Ze hadden allemaal hun eigen dorp. Bode Van Kleef die reed naar Voorschoten, dat weet ik ook nog wel.

I-1: Rondom de Kaasmarkt had je ook cafés waar ze samenkwamen?

G: Daar had je het bodehuis van Berk [Bodehuis sinds 1929, Kaasmarkt 2-7]. Daar kwamen al die bodes bij elkaar, ook om af te rekenen. Aan tafeltjes. Daar kon je ook koffie krijgen en drank. En die Berk had daar ook nog een benzinestation erbij op de Kaasmarkt.

I-2: Dat is nog lang geweest, volgens mij.

G: Ja, daar op dat hoekje. Daar stond een Shell-pomp.

I-2: En dat bodehuis? Staat dat er nog?

G: Dat pand staat er nog wel, maar daar zit nu wat anders in.

I-2: Op die eerste hoek als je vanaf de Hooigracht komt?

G: Als je vanaf de Hooigracht komt, dan ga je naar rechts en op de hoek van de Kaasmarkt, daar had je het bodehuis van Berk.

I-1: U heeft tot 1990 het bedrijf uitgeoefend?

G: Nee, tot 2005.

I-1: En hoe oud was u toen?

G.: Ik ben van 1937, dus was ik 68 jaar. Toen ben ik er mee gekapt.

I-1: U heeft het bedrijf verkocht?

G: Nee hoor, dat is gewoon opgeheven. Het was niet meer de moeite waard om het te verkopen.

I-1: Waar zat het bedrijf toen? Nog steeds op de Mare?

G: Ja, altijd op de Mare en de Rijnsburgersingel. Ik heb ook nog ergens anders pakhuizen gehad. Bijvoorbeeld op de Boommarkt en de Haagweg tegenover de Da Costastraat. Dat was mijn laatste

pakhuis. En wat later heb ik nog wat ruimte gekregen bij Dobbe. En daar ging ik het voer zelf halen en uitventen. Dat was het laatste.

I-1: Wat waren de laatste producten waar u in handelde?

G: Alle dierenvoerders en wat aanverwante artikelen zoals hooi en stro. En wat beddingmateriaal, zoals zaagsel.

I-2: En u zei dat u ook aan de overkant had gewerkt?

G: Ik heb ook nog een tijdje, toen die handel over ging naar de concurrentie en ik niet meer zoveel klanten had, toen heb ik aan de Haagweg bij het benzinestation parttime gewerkt. Toen was het nog van de Esso. Want daar tankte ik altijd. Toen zei hij: "Joh, je kan hier ook wel komen werken, in het weekend of bepaalde middagen".

I-1: Dat heeft u naast uw bestaande werk gedaan. Zijn er ook nog andere activiteiten geweest?

G: Dat heb ik gezamenlijk nog een tijdje gedaan. Die diervoeders en daar werken.

I-1: En u had ook hobby's?

G: Ja, mijn grootste hobby is vliegtuigspotten. Op Valkenburg hoofdzakelijk.

I-1: Vanaf uw jeugd?

G: Nou, ik denk dat ik dat vanaf mijn dertigste ben gaan doen.

I-1: Was het een grote club mensen die dat deed? Hoe bent u eraan gekomen?

G: Je ging altijd kijken en dan ontmoet je daar weer mensen die er ook van houden. Hoofdzakelijk op Valkenburg.

I-1: Dat was op de fiets te doen.

G: Nou, ook wel met de auto hoor. Ik had op mijn achttiende al een rijbewijs. Ik heb al 64 jaar een rijbewijs.

I-1: En nog, neem ik aan?

G: Ja, de auto staat voor de deur.

I-1: U spot nog steeds vliegtuigen?

G: Nou, Valkenburg is inmiddels gesloten, maar ik ga wel eens bij open dagen van de Luchtmacht kijken. Afgelopen september [2018] ben ik nog met twee zoons naar een open dag in België geweest.

I-1: Is dat in Nederland een grote wereld?

G: Nee, niet zo groot. Ik denk dat het in Nederland 500 mensen zijn die dat doen.

I-1: Voornamelijk militaire vliegtuigen?

G: Ja. Burgerluchtvaart interesseert me niet zo.

I-1: Maar ik neem aan dat er ook een club is die zich daarop richt?

G: Ja, die zijn er ook wel. Die staan de hele dag op Schiphol.

I-2: En vliegveld Volkel? Dat is toch ook militair?

G: Ja, daar ben ik ook wel eens geweest. Gilze-Rijen.

I-2: Vlieland?

G: Vlieland niet, nee. Dat is niet echt een vliegveld. Meer een oefengebied. In Leeuwarden ben ik ook meerdere malen geweest. Ik ken al die velden wel. Soesterberg. Dat is nu op, ook gesloten.

I-1: Heeft uzelf nog iets toe te voegen aan uw verhaal?

G: Nou nee, ik zou het niet weten. U mag nog verder vragen.

I-1: Wat gingen jullie doen in uw jeugd aan sport of spel?

G: Nou nee. Ik ben geen sportman. En ook geen spelletjesman.

I-1: Ook niet met je broer? Voetballen?

G.: Nee. Ik heb een hekel aan voetballen. Dat interesseert me helemaal niets. Er zijn weinig sporten die me interesseren.

I-1: U heeft uw vrouw ontmoet via de kerk? We hebben haar naam nog niet genoemd.

G: Die heet Gonnie Kranenburg. Dat is een tuindersdochter. Mijn vrouw was een tuindersdochter. Haar vader had een tuinderij hier in Zuid-West waar nu de Telderskade is en later is die tuin, die moest toen ook weg natuurlijk voor de woningbouw en toen is hij later hier achter begonnen, achter de Haagweg waar nou de Coebel is. Daar zaten ook allemaal tuinders hè! Mijn vrouw is ook geboren op de Haagweg. Bij de molen, daarzo. Dat is later allemaal gesloopt waar zij geboren is.

I-1: En u heeft haar leren kennen via

G: Via de jeugdvereniging van de kerk. Op de Breestraat had je een jeugdhuis en daar kwamen we altijd.

I-1: Waren er activiteiten van de kerk waar u aan deelnam?

G: Nou nee, eigenlijk niet. Je kwam daar voor de gezelligheid, 's zaterdagsavonds.

I-1: In plaats van een café ging u daarheen?

G: Ja, het café mocht eigenlijk niet zo hè. Als gereformeerde mocht dat niet zo.

I-2: Ik ben ook gereformeerd opgevoed.

G: Dus je weet het, cafés, daar moest je je niet laten zien eigenlijk. Mijn vader was daar wel wat losser in dan mijn moeder, maar ...

I-1: Wat deed je dan voor gezelligheid?

G: Wij gingen dan op Tweede Paasdag en Tweede Pinksterdag fietsen met een clubje. En in dat clubhuis, daar deed je sjoelen en tafelvoetbal en dat soort spelletjes.

I-1: Kaarten mocht zeker ook niet?

G: Nee, kaarten was ook uit den boze. Dat werd in cafés gespeeld hè, en daar zat gokken bij. Dat ging meestal voor geld en dat was uit den boze ook. O, u weet het ook wel. Ik doe er nu niks meer aan hoor. Mijn vrouw nog wel enigszins, die gaat nog wel eens naar de kerk.

I-2: Uw gezin uit Leiderdorp, daar zou ik nog wel wat meer over willen weten. Want u was natuurlijk wel 13 toen u uit Leiderdorp wegging. Wat heeft u in uw jeugd met vrienden gedaan?

G: O, daar heb ik een hele leuke jeugd gehad, in Leiderdorp. Toen was Leiderdorp echt nog een boerendorp. Wat nu de Engelendaal is en noem het allemaal maar op, dat was er toen helemaal niet. Dat was allemaal weiland. En wij gingen veel in de weilanden spelen. Slootje springen, kikkers, vissen. En dat was echt leuk hoor. Ijsje brouwen, ijsje brouwen in de winter.

I-1: Wat is dat ijsje brouwen?

I-2: Schotsje dribbelen.

G: Als die sloot bevroren was, dan ging je met jongens, vloog je er over heen net zo lang tot het ijs brak en er eentje in het water Hahaha, dat was de sport natuurlijk. Zulk soort dingen allemaal. Ik kan me ook nog wel herinneren, als kind zijnde dat ik een Amerikaans vliegtuig heb gezien, dat aangeschoten werd. Daar stonden we als kinderen naar te kijken. In de zomer was het. Die zagen we en die werd aangeschoten door het Duitse afweergeschut. Dat was in 1944. Dat vliegtuig zagen wij in brand staan en dat kwam met hele grote cirkels naar beneden toe. Hoe dichterbij de grond was hoe groter zijn cirkel was. Uiteindelijk is hij neergestort bij Nieuwe Wetering en die piloten, die zijn gevangen genomen hier ergens bij de Zijldijk in de buurt. Daar waren ze terecht gekomen en er waren een paar die waren overleden, ja. Dat kan ik me nog heel goed herinneren.

I-2: Ja, dat maakt indruk.

G: Als kind ja, als kind. En ook een keer, dat er Duitsers kwamen in de straat met allemaal paarden, dat weet ik nog wel. Dat was van de Wehrmacht; die vorderden dan ook huizen bij ons in de straat. Die bleven dan een week of iets langer en dan vertrokken ze weer. Die hadden alles bij zich, ketelwagens en zo. En die vorderden dan bij de slager de slachtplaats en daar werd dan gekookt en zo. Dat kan ik me nog wel heel goed herinneren. Wij hoefden niet; bij ons kwamen ze niet. Maar er waren diverse mensen in de straat, daar moesten ze slapen. Ja, dat kan ik me wel goed herinneren.

I-2: Toen kwam het wel heel dichtbij natuurlijk.

G: Maar voor de rest heb ik niet zoveel oorlogshandelingen gezien. Ja, er werden wel op de spoorweg van Utrecht naar Leiden, daar achter de Meerburgerkade, daar had je ook spoorbruggetjes en zo. Die werden ook wel eens gebombardeerd. Dat kan ik me ook nog goed herinneren. Want die spoorlijn was heel belangrijk; de V1's werden daarmee vervoerd en die werden dan gelost op de Herensingel; had je een stationnetje. Dat weten jullie zeker ook niet meer, het stationnetje op de Herensingel?

I-1: Nee, dat was voor mijn tijd.

G: Daar had je een stationnetje en een spoorwegemplacement. En hier op de Haagweg natuurlijk bij de oude ambachtsschool, want daar is ook wel eens een bom op gevallen natuurlijk. Op de Rijn en Schiekade kun je het nog zien. Die bombardementen op die bruggetjes, dat kan ik me nog goed herinneren, dat die er op doken en bommen afgooiden. Meestal werd het niet goed geraakt, want dat ging niet met zo'n precisie als tegenwoordig.

I-1: Dus er was nog wel wat schade van afzwaaiers?

G: Ja, ja, ik heb nog eens een keer gezien dat op de Hoge Rijndijk bij de watertoren, toen kwamen er Engelse jagers en die gingen de spoorbrug bij de Kanaalweg bombarderen. Weet je waar de bommen terecht kwamen? Vlakbij de Wilhelminabrug en dan bij de Hartmanstraat, die bestaat nog, zo naar de Kanaalweg, en op dat kruispunt daar was een bomkrater, daar kon je wel in rondfietsen. En dan waren al die ramen op de Hoge Rijndijk uit die huizen geslagen. Maar dat was een bom die was bedoeld voor die spoorbrug. Kan je nagaan. Dat kan ik me nog heel goed herinneren.

I-1: Want gingen jullie daar als jongens naar kijken?

G: Met mijn vader ging ik daar wel naar kijken. Als dat gebeurd was, gingen we kijken, ja. En die V1's hier gingen ze vanaf de Herensingel door de stad heen 's nachts en die gingen over de Breestraat en die gingen hier langs [Haagweg] en dan gingen ze naar de lanceerplaats en die lanceerplaatsen waren bijvoorbeeld in Wassenaar of bij het bos van Duivenvoorde in Voorschoten. Daar werden die V1's afgeschoten naar Londen.

I-1: Dwars door die woonwijken ook?

G: Ja, die kwamen hier door, die V1's langs, op trailers, midden in de nacht. Het was hartstikke donker vanwege de verduistering. Alles moest je verduisteren hè. Helemaal zwart papier voor de ramen. Dat hadden we in Leiderdorp ook. Dat prikte mijn vader allemaal met punaises in ... Ja. Het mocht nergens licht zijn hè, nergens. Het was zwart papier en dat prikte hij vast in de sponningen. Die gaatjes zag je later nog allemaal zitten.

I-2: We dachten dat hij in het zwarte papier gaatjes prikte, hahaha.

G: Ja, in dat papier werden wel gaatjes geprikt om in het hout te doen, om het vast te maken. Verduisteringspapier ja.

I-1: Waar woonde u toen?

G: In de Lindelaan in Leiderdorp. En ik kan me ook nog herinneren, er was geen elektriciteit. Ja, dat was er wel, maar dat kreeg je pas om vijf uur in de winter. Overdag was er geen elektriciteit. En dan konden wij aan de Berkenkade, dat was een stukje verderop, en daar ging ongeveer een minuut eerder het licht aan. En dan zeiden we: "O, kijk, daar gaat het licht aan, dan krijgen wij het ook zo." En dan na een paar minuten hadden wij ook licht.

I-1: Kun je je niet meer voorstellen hè?

G: Nee, dat kun je je niet meer voorstellen. Ik vertel het wel eens tegen die jongens, maar ach ...

I-1: Hebben die jongens er niet zo veel interesse in?

G: Nou, die vinden die verhalen wel leuk natuurlijk, maar die kunnen zich dat niet meer voorstellen. Wij hebben gelukkig geen honger geleden, maar de mensen in Amsterdam en in Den Haag zakten in mekaar hoor! Van de honger, en waren dood. Duizenden. Maar dat heb ik nooit meegemaakt, gelukkig.

I-1: Dat kwam natuurlijk ook omdat u op het platteland zat?

G: Ja, dat was alleen in de grote steden. En de bomen werden omgezaagd hè, in de hongerwinter. Alle bomen op straat. Die werden allemaal omgezaagd voor de kachel. Op het laatst stond er geen boom meer in de straat, hoor. Was zo kaal als ik weet niet wat.

I-1: We hebben het gehad over dat u op de Korte Mare was gevestigd met uw bedrijf. Maar er waren daar meer bedrijven in de omgeving. Dat kun je je nu niet meer voorstellen als je er woont [Interviewer 1 woont op de Nieuwe Mare aan de overkant van waar het bedrijf van de heer Bergman zat]. U had het ook over een garage/showroom, een melkfabriek.

G: Nee, een limonadefabriek van Edelaar. Tegenover waar wij woonden had je vroeger de limonadefabriek van Edelaar, die is toen verhuisd naar Voorschoten en toen is er een autobedrijf ingekomen van Bierman, een Simca-dealer. Dat was een garagebedrijf en die had een kleine showroom op de Oude Singel om de hoek [nr. 66]. En er stonden ook twee benzinepompen aan de waterkant.

I-1: Aan de Oude Singel?

G: Nee, aan de Mare, waar wij op keken. Twee benzinepompen van de Shell.

I-1: Waren er nog meer bedrijven?

G: Ja, kijk, je had natuurlijk de melkfabriek en niet te vergeten de textielfabriek van Clos & Leembruggen en Krantz, maar dat was om de hoek op de Langegracht. Clos & Leembruggen zeg maar waar nu de Digros in zit, dat was ook vroeger Clos & Leembruggen. En de Langegracht was nog open.

I-1: Hoe was de kwaliteit van het water?

G: Slecht, heel slecht. Dan zag het weer groen en dan zag het weer rood, al die verfstoffen van die fabrieken werden in dat water geloosd en het ergste was nog de vervuiling van de gasfabriek hè. Want die Langegracht is nu gedempt, maar wat daar onder zit dat wil geen mens weten, hoor. Dat is nooit schoongemaakt, dat is gewoon gedempt. Dat weet de gemeente ook wel natuurlijk. Maar een ontzettende vervuiling zit daar nog onder.

I-1: Er zijn organisaties, die alles weer open willen graven.

G: De Langegracht niet. Die zal nooit meer opengegraven worden. Ze gaan wel die dam er uit halen, hè. Voor een brug. En dat vind ik wel mooi, want vroeger, toen wij daar woonden, gingen alle bootjes naar de Kaag door de Mare heen. Dat was ontzettend leuk.

I-1: Vandaar dat uw broer een watersportbedrijf had!

G: Ja, dat was vroeger ook een touwhandel. Boerenartikelen verkochten we ook nog wel. Zelfs nog zwepen, kan ik me herinneren. Paardenzweepen, koeiendekken, die jute dekken voor de koeien. Wordt tegenwoordig ook nooit meer gedaan.

I-1: Clos & Leembruggen en Krantz hebt u nog in bedrijf gezien?

G: Ja, vol in bedrijf.

I-1: Gaf dat overlast?

G: Ja, heel veel stank. Vlak naast ons zat de ververij, dat gaf ontzettend veel stank. Bij ons konden nooit ramen open overdag. Alleen 's avonds na zessen, dan konden de ramen open, want dat was niet te harden. Dat zou nooit meer gebeuren. Mijn vader klaagde er wel eens over en dat werd wel aangehoord, maar verder voor de rest niks.

I-1: Er waren geen actiegroepen?

G: Nee, dat was vroeger allemaal niet en de gemeente deed er ook niks tegen. Die ververij naast ons, dat was niet gezond.

I-1: Hartevelt zat ook in die buurt?

G: Hartevelt zat iets verderop, waar nu die centrale is. Ja, Hartevelt jenever [Langegracht 59-67].

I-1: Zat op de Oude Singel ook niet een drankbedrijf, richting Marksteeg?

G: Eh. Scheltema heb ik ook nog gezien in bedrijf. Ja, zeker wel. Scheltema was ook een wolfabriek, dekenfabriek. En op de hoek van de Mirakelsteeg had je Lafeber zitten, dat was een groothandel in dranken, Amstelbieren. En bij ons op de hoek van de Mare en de Oude Singel had je ook een drankenhandel zitten: Post, Oranjeboom-bier [J.M.J. Post, Oude Singel 70].

I-2: Dus jullie zaten in het drankenkwartier?

G: In het drankenkwartier, ja. Hahaha.

I-2: Waren er ook nog kleine winkels in de buurt?

G: Ja, zat. Op de Korte Mare had je natuurlijk de bakkerij van de LBF, slagerij Bergers [nr. 12], een fietsenwinkel van Joop Nieuwenhuizen [nr. 6], een groentewinkel van Noort [M. Noort, Nieuwe Mare 9], een drogist en verfwinkel van Jonk [nr. 10]. Op de hoek had je de Gouden Bal [nr. 14, H.J.J. van Alphen]. Dat was vroeger een kruidenier, Van Alphen. Die woonde daar met zijn huishoudster om de hoek. Als je dat nu nog zou zien, ongelooflijk. Zijn huis was zo ouderwets. Leuk was dat. Dat was een heel typisch mannetje met een petje op. Toontje Tik op de schaal noemden wij hem.

I-1: En waarom was dat?

G: Omdat hij een beetje zuinig was. Hij drukte de schaal naar beneden, zeiden ze. Maar of dat nou helemaal waar was, weet ik ook niet hoor. Hij was één van de eersten die een televisie had.

I-1: Dus hij had wel geld?

G: Ja, dat had hij wel. Hij was alleen ook met zijn huishoudster samen. En als er dan een voetbalwedstrijd was, dan mochten we allemaal komen kijken naar de televisie. Want wij hadden nog geen televisie. Maar weinig mensen hadden een televisie.

I-1: Over welk jaar hebben we het dan?

G: Nou, poeh, dan heb ik het over 1955 of zoiets, in die trant. Toen de eerste televisies kwamen. En dan had je bij ons op de Mare nog een kapper zitten en een broodfabriek op de hoek van de Langegracht en de Mare [nr. 16, N.V. v/h Z. van der Meij]. Daar had je de broodfabriek van Van der Meij. En Van den Bos, de slijterij, die had ook die paardenstalling in die straat naast hem [nr. 4 en Vestwal]. Vrijdags met de veemarkt kwamen die boeren en die hadden allemaal van die kaasbrikjes. Dat zegt jullie natuurlijk ook helemaal niks meer. Van die paard en wagentjes met kaas en met die kaas gingen ze eerst, de naam zegt het al. Nee, ze gingen eerst naar de Waag met die brikjes om de kaas te wegen. En als ze dan gewogen waren, gingen ze met die kaas naar de Kaasmarkt en daar werden die kazen verhandeld; die gingen naar de groothandelaren, die kochten die kazen. En als ze daarmee klaar waren gingen ze met die kaasbrikjes via de Haarlemmerstraat en dan via de Lange Mare en de Korte Mare naar de veemarkt. Maar de paarden werden bij Van den Bos uitgespannen, tegen de [lubbelen] muur aangezet, daar geparkeerd. En die paarden werden allemaal bij Van den Bos gestald in die paardenstallen en dan gingen die boeren naar de veemarkt toe en dan gingen ze handelen natuurlijk hè. Ze kochten en verkochten vee. Dat vee werd met bootjes en vaak ook met vrachtauto's naar de markt gebracht. 's Morgens om zes uur begon dat al. En dan bij Van den Bos en in de cafés werd alles afgerekend hè. Die boeren hadden allemaal zulke portefeuilles met geld met een ketting er aan. En dan werd er een borreltje genomen natuurlijk en zulke sigaren gerookt. Als je daar naar binnen kwam, dan kon je de rook snijden.

I-1: Dat waren gouden tijden voor Van den Bos.

G: Daar was het enorm druk en ik zeg nog eens, je kon de rook snijden, want ze zaten met zulke grote sigaren en een pet op. En een stofjas aan en een wandelstok en daar stonden ze ook mee op die koeien te tikken. En dat vee werd aangevoerd meestal met auto's, maar ook wel vaak met boten. Er kwam ook altijd een stoomboot uit Texel met Texelse schapen en die kwamen dan uit de Oude Singel even voorbij de Lakenhal. Die kwamen via de Haven. Ze kwamen via de Kaag en dat waren de Texelse schapen en die werden heel veel verhandeld in Leiden. Die boot kwam 's avonds om tien uur aan ongeveer en dan hoorde je die schapen al blèren. De brugwachter bleef soms nog wel eens even wachten als die boot wat later was. En die boot werd dan gelost even voorbij de Lakenhal; daar had je het Fokkerstraatje [Fokkestraatje]. Dat is er nog, maar het is afgesloten. En die schapen gingen door het Fokkerstraatje naar de markt toe. En dat was een ouderwetse stoomboot. Dat kan ik me ook nog goed herinneren.

I-1: Ik ken het alleen als onveilig straatje.

G: Het was ook een onveilig straatje. Het was ook smal en later werd het iets breder en er zat een verfgroothandel, maar hoe die heette dat weet ik niet meer. Maar ze hebben het al jaren afgesloten hè. Vroeger is er ook wel eens iemand vermoord in dat Fokkerstraatje. Dat vertelde mijn vader dan weer hoor. Dat is meer van voor mijn tijd nog.

I-2: We hebben al heel wat gehoord.

G: Ja, er valt ook heel veel te vertellen, maar het moet even in je gedachten schieten.